

Lik i djelo Josipa Broza Tita

Šaur, Silvijo

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:561637>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i povijesti

Silvijo Šaur

Lik i djelo Josipa Broza Tita

Završni rad

Mentorica: doc.dr.sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2015.

Sažetak

Titov životni put započinje u zagorskome selu Kumrovcu odakle odlazi u grad na školovanje. Kako vrijeme odmiče, sve više prihvaća socijalističku ideologiju i aktivira se u radničkom pokretu. Bio je iznimno sposoban pa već 1937. godine postaje generalni sekretar KPJ. Boravak u Rusiji dosta je utjecao na Tita i njegove svjetonazore – ondje se susreo s komunističkom literaturom i izbrusio svoj komunistički štih do kraja. Drugi svjetski rat bio je veliki ispit za Tita i njegove partizane, ali uz dobru organizaciju i čeličnu volju uspjeli su pobijediti neprijatelja i doći na vlast u Jugoslaviji. Tito je želio jedinstvenu i čvrstu Jugoslaviju pa stoga nije dopuštao različitost u mišljenju jer bi svaka različitost mogla biti klica budućeg rasapa države. U Hladnom ratu otmjeno je koketirao i sa Zapadom i s Istokom, a rezultat svega bilo je prvenstvo u Pokretu nesvrstanih. Čvrst je bio u odnosu sa Sovjetskim Savezom, nije htio biti ničiji poslušnik i podređenik pa je vodio jednu hrabru i samouvjerenu politiku. Mnogi mu zamjeraju katastrofalan odnos prema Katoličkoj crkvi jer je, kao okorjeli komunist, želio da ateizam bude glavna religija društva. U pogledu nacionalnog, zalagao se za integralno jugoslavenstvo. Nakon njegove smrti, na površinu su isplivale sve slabosti jugoslavenskog društva, a rezultat svih potisnutih osjećala bio je krvavi rat 90-ih godina na prostoru bivše Jugoslavije.

Ključne riječi: Tito, komunizam, Jugoslavija

Sadržaj

Sažetak	2
Uvod	4
Titov život do početka Drugog svjetskog rata	5
Drugi svjetski rat.....	6
Titov odnos s Crkvom. Suđenje Alojziju Stepincu	11
Titov odnos sa Sovjetskim Savezom nakon Drugog svjetskog rata	14
Tito i Pokret nesvrstanih.....	17
Međunacionalni odnosi u Titovoj Jugoslaviji	19
Posljednje godine Titove vladavine i smrt.....	21
Titove supruge i žene	22
Dvorski život	24
Zaključak.....	25
Popis literature	26

Uvod

Zadatak je ovoga rada predstaviti lik i djelo Josipa Broza Tita. Rad kreće opisom Titova ranog života kada on odlazi prvo u grad, a zatim u Moskvu gdje se upoznaje s boljševičkom literaturom. Navedeni događaji opisani su u poglavlju *Titov život do početka Drugog svjetskog rata*. Nakon toga iskustva kreće Drugi svjetski rat gdje će se vidjeti kako je tekla borba Titovih partizana protiv mnogo nadmoćnijeg neprijatelja. O tome će se govoriti u dijelu rada pod naslovom *Drugi svjetski rat*. Nakon rata Tito nije imao dobar odnos s Katoličkom crkvom jer su komunisti željeli društvo prožeto ateizmom pa je tu dolazilo do raznih sukoba. Osim Crkve, problem je dodatno začinio kardinal Alojzije Stepinac. Poglavlje o Titovu odnosu s Crkvom i Stepincem naslovljeno je *Titov odnos s Crkvom. Suđenje Alojziju Stepincu*. Dolaskom na vlast, Tito se našao između dvaju antagonističkih blokova i tu će se prikazati njegov odnos sa svakim blokom kao i posljedice tih odnosa. Situacija je detaljnije opisana u dijelu rada pod naslovom *Tito i Pokret nesvrstanih*. Nadalje, iduće poglavlje koje je naslovljeno *Titov odnos sa Sovjetskim Savezom nakon Drugog svjetskog rata* opisuje odnos dviju komunističkih sila, a obrađen je odnos Tita sa Staljinom i Hruščovom. Iduće poglavlje naslovljeno je *Međunacionalni odnosi u Titovoj Jugoslaviji*, a u njemu se govori o odnosu etničkih skupina za vrijeme Titove vladavine. *Posljednje godine Titove vladavine i smrt* iduće je poglavlje rada. Govori se o stanju cjelokupnog jugoslavenkog društva kao i o posljedicama koje je sa sobom donijela Titova smrt. O Titovim će se ženama i brakovima govoriti u poglavlju *Titove supruge i žene*. Posljednje je poglavlje rada *Dvorski život*, a u njemu će biti riječ o Titovim hobijima, hrani i hedonizmu. Ključan je zadatak rada objasniti kakvo je značenje Josip Broz Tito imao za Jugoslaviju, a njegov će se lik i djelo prikazati kroz kratak prikaz povijesti Jugoslavije uz pokoju zanimljivost o njegovu životu na samom kraju rada. Spomenut će se i posljedice njegove vladavine, sve dobre i loše strane i kako su se one reflektirale na cjelokupno tadašnje, ali i sadašnje društvo.

Titov život do početka Drugog svjetskog rata

Josip Broz Tito, istaknuti revolucionar, vojskovođa i državnik, rođen je 7. svibnja 1892. godine u Kumrovcu, a umro je u Ljubljani 4. svibnja 1980. Rodio se u siromašnoj i brojnoj obitelji oca Franje koji je bio Hrvat i majke Marije koja je bila Slovenka.¹

Valja napomenuti kako su neki sumnjičavi prema pravom podrijetlu Josipa Broza Tita stoga postoje mnogobrojne teorije o njegovu nejugoslavenskom porijeklu. Mislilo se da je agent Komunističke internacionale i da je dobio krivotvorene papire na ime Josipa Broza, Hrvata koji je služio u austro-ugarskoj vojsci. Prema nekoj teoriji, Broz je ubijen u Rusiji 1915. godine.²

Već je kao dječak bio upoznat s teškoćama seljačkog života. Osnovnu je školu završio u Kumrovcu, a kasnije kreće izučavati bravarski zanat u radionici Šasek i Karas u Sisku. Nakon toga, 1910. godine odlazi u Zagreb gdje se zapošljava u bravarskoj radionici Isidora Haramine i u listopadu postaje član Saveza kovinarskih radnika i Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije. Treba napomenuti kako se u idejama te stranke počinje oblikovati njegova prva idejno-politička orijentacija. Često je sudjelovao u demonstracijama protiv ugarskog hegemonizma, no s druge je strane putovao Njemačkom i Austro-Ugarskom kako bi pronašao posao u nekome od metalurških središta. Ondje se upoznaje s idejama i djelovanjem socijaldemokratskih partija.³

Tito 1913. godine odlazi na vojni rok u Beč, a odande se vraća u Zagreb. U Prvome svjetskom ratu bio je dio 25. domobranske pukovnije koja se borila na austrougarsko-srpskom bojištu. Od 1915. godine Tito je na ruskom bojištu. Prvo je bio u Galiciji, a onda je prebačen na Karpate gdje je kasnije ranjen i zarobljen. Boravak u Rusiji poprilično je važan za Tita jer se ondje upoznaje s boljševičkom literaturom. Tito je u Rusiji bio nemirna duha pa je često dolazio u sukob s tamošnjim organima vlasti, a to je rezultiralo bivanjem u zatvoru. Polako se uspijevao integrirati u tamošnju Partiju i to prvenstveno tako što je sudjelovao u protuvladinim demonstracijama koje su organizirali boljševici. Nakon nekog vremena podnio je molbu za prijem u Rusku komunističku partiju.⁴

¹ Bakarić, Vladimir, *Josip Broz Tito*, Zagreb, 1983., str. 5.

² Ridley, Jasper Godwin, *Tito : biografija*, Zagreb, 2000., str. 49-59.

³ Bakarić, Vladimir, *Josip Broz Tito*, str. 5-15.

⁴ Bakarić, Vladimir, *Josip Broz Tito*, str. 15-18.

U Jugoslaviju se vraća 1920. godine i svjestan je kako iz korijena treba mijenjati postojeće društvene odnose. Povratkom u Jugoslaviju uviđa da se radništvo počelo klasno organizirati. S druge strane, Komunistička je partija Jugoslavije bila u usponu, a Tito postaje njezin član. Uspijeva se istaknuti kao komunistički agitator. Početni polet KPJ bio je kratkotrajan jer je postojeći režim izdao *Obznanu* kojom je komunistički pokret stavljen izvan zakona. Ta činjenica, međutim, nimalo nije obeshrabrila Broza u njegovim idejama. On je sve uvjereniji da Jugoslaviji treba savez radnika i seljaka i konstantno radi na tome, a Partija se orijentira na ilegalni rad. Broz je predložio komunistima iz bjelovarske partijske organizacije da se počnu koristiti zborovima Hrvatske republikanske seljačke stranke (HRSS) kako bi popularizirali komunističke ideje. To je bilo dosta plodonosno. Nakon Obznane, KPJ je počela primjereno reagirati na sve političke događaje. Tako su nakon atentata u Skupštini Kraljevine SHS komunisti potaknuli antirežimske demonstracije. Zahvaljujući svojoj sposobnosti, Tito 1937. godine postaje generalni sekretar KPJ i više ga ništa nije moglo spriječiti da se dokopa vlasti.⁵

Drugi svjetski rat

Nakon Prvog svjetskog rata, u Europi nije uspostavljen konstantan i trajni mir. Hitlerovo jačanje u Njemačkoj mnoge je zabrinulo, a eskalacija toga dogodila se 1939. kada je potpisan sporazum o nenapadanju između Njemačke i SSSR-a, poznatiji kao pakt Ribbentrop – Molotov. Drugi je važan događaj bio njemački napad na Poljsku i tim se činom u rat uključuju i druge europske i svjetske velesile. Rat je zahvatio mnogobrojne države, a ratnih događaja nije bila izuzeta ni Jugoslavija. Na početku rata, komunističke su partije trebale odlučiti kakav stav zauzeti prema ratu. U Francuskoj i Velikoj Britaniji komunisti izjavljuju da će stajati u prvim redovima obrane ako Hitler napadne njihove domovine. U Jugoslaviji je bila drukčija situacija. Naime, Lenjin je još 1914. godine svaki rat između dviju kapitalističkih država proglasio imperijalističkim ratom kojem se radnici u oba zaraćena tabora trebaju suprotstaviti. U takvoj situaciji, jugoslavenski su komunisti raspravljali o prirodi samoga rata. Uskoro je Staljin rekao Kominterni da naredi svim komunističkim partijama koje sudjeluju u ratu da ispravno slijede Lenjinovo tumačenje rata. S druge strane,

⁵ Isto, str. 18-23.

Tito je pozivao narod da bude spreman braniti zemlju od napada njemačkih i talijanskih fašista koji su bili prijetnja Jugoslaviji. Njemačka je vojska sve više napredovala pa je tako Hitler napadao Dansku, Norvešku, Francusku, Belgiju i druge država. U takvoj teškoj i konfuznoj situaciji, Tito je bio oštar i nezadovoljan vladom Cvetković – Maček jer se nikako nije uspijevala oduprijeti prijetnji njemačkih i talijanskih fašista. Jugoslavija uskoro potpisuje Trojni pakt s Njemačkom i Bugarskom te daje dopuštenje za prolazak kroz svoj teritorij kako bi Nijemci došli do Grčke. U Grčkoj se, naime, vodila borba između Grka i Talijana pa se Hitler osjećao dužnim pomoći Mussoliniju. Narod je prosvjedovao protiv donošenja pakta, a Hitler je smatrao da Jugoslaviju treba smatrati neprijateljem i što prije uništiti. Svoj je naum odlučio izvršiti 6. travnja 1941. godine kada Njemačka napada Jugoslaviju. Na Beograd se vrše zračni napadi, a operacija se naziva *Kazna*. Napad je bio usredotočen na središte grada, a cilj je bio ubijanje i teroriziranje civilnog stanovništva. Kralj i vlada nakon njemačkog napada bježe, a njemačka vojska nekoliko dana kasnije, 10. travnja 1941. godine, ulazi u Zagreb. Dobar dio naroda podržava Hitlerove trupe jer su Nijemci obećali stvoriti nezavisnu hrvatsku državu. Ustaše dolaze na vlast, a većina je komunista pozatvarana u to vrijeme. Mijenja se karta Hrvatske – Pavelić tako dio Dalmacije odlučuje ustupiti Italiji, a u zamjenu mu je dopušteno da BiH pripoji Hrvatskoj. Tito svejedno naređuje komunistima i komunističkoj omladini da prođu vojnu obuku jer će doći trenutak kada će biti pozvani na borbu protiv fašizma. Na početku ustaške vladavine, Tito je bio u Zagrebu, ali kasnije se preselio u Beograd. Za njim ide i rukovodstvo Partije jer je otpor trebao biti jugoslavenska, opća stvar, a sjedište bi u glavnom gradu upravo to i naglasilo.⁶

Nakon potpuno neočekivanog njemačkog napada na Sovjetski Savez 22. lipnja 1941., Tito govori komunistima da ne smiju mirno gledati te napade. Kominternu šalje dopis u kojem traži da se osnuje narodna fronta za borbu protiv njemačkih i talijanskih fašista, ali i za obranu Sovjetskog Saveza. Također, Kominternu govori jugoslavenskim komunistima da započnu partizanski rat. Tito je nekoliko dana nakon njemačkog napada na Sovjetski Savez postao vrhovni zapovjednik Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije (NOPOJ) te je tako preuzeo stvari u svoje ruke.⁷

Winston Churchill osniva Službu za specijalne operacije u srpnju 1940. godine. Ta se organizacija trebala boriti protiv Nijemaca. Britanci su pokušali stupiti u kontakt s jugoslavenskim komunistima, ali oni nisu čekali na znak britanske vlade, nego su se odazivali

⁶ Ridley, Jasper Godwin, *Tito : biografija*, str. 159-183.

⁷ Isto, str. 183-192.

pozivu Kominterne te su Sovjetskom Savezu pružili najveću moguću pomoć napadajući Nijemce. Tako su partizani samostalno djelovali. U isto vrijeme u Jugoslaviji su aktivni i četnici te Tito kontaktira Dražu Mihailovića te mu predlaže zajedničku akciju protiv Nijemaca i Talijana. U iscrpnim razgovorima, Mihailović uvjerava Tita kako još nije došlo vrijeme za borbu protiv neprijatelja. Značajno je to da su se nakon sastanaka partizani i četnici međusobno podupirali – partizani daju četnicima dio oružja koje proizvedu, a četnici partizanima oružje koje dobiju od Britanaca. Nijemci pokreću ofenzive kako bi slomili partizanski ustanak, ali to im nikako ne polazi za rukom. Partizani su bili dosta dobro organizirani, a toj činjenici ide u prilog da je Tito neumorno djelovao te upravljao svime. Širio je komunističke ideale, formirao je elitnu jedinicu koju je nazvao Prva proleterska brigada. Osim Tita, važnu je ulogu imao i Agitprop koji je već u ratnom razdoblju propagirao politiku bratstva i jedinstva koja će uvelike obilježiti poslijeratne godine u Jugoslaviji. Agitprop govori da partizani i Komunistička partija vjeruju u bratsku zajednicu naroda Jugoslavije. Tito je smatrao da će tako od naroda Jugoslavije stvoriti jednu homogenu masu na čijem će čelu biti Partija, a on sam na njezinu vrhu. Često se organiziraju javni skupovi gdje se proklamiraju komunističke ideje s jedne, a s druge se strane govori upitna istina o Sovjetskom Savezu.⁸

Među raznim događajima koji se zbivaju u ratnom razdoblju, svakako treba spomenuti zasjedanje u Bihaću 1942. godine. Tamo je izglasano osnivanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ). Usvojen je program od šest točaka s namjerom da pokaže kako partizani ne planiraju od Jugoslavije napraviti komunističku državu. Također se zalaže za nacionalno oslobođenje od okupatora, nezavisnost zemlje i istinska demokratska prava kao i jednaka prava za sve narode Jugoslavije.⁹

Kako rat napreduje, Tito i partizani nude Nijemcima primirje, ali Hitler za takvu opciju ne želi ni čuti. On smatra da s neprijateljima ne treba pregovarati, nego ih treba uništiti. U takvoj situaciji, Hitler napada partizane 15. svibnja 1943. godine s više od 100 000 ljudi. Broj partizana bio je drastično manji – njihov se broj procjenjuje na 20 000. U toj operaciji, nazvanoj operacija *Schwarz*, Hitler želi pobiti sve partizane i zauvijek ih se riješiti. Kada je napad otpočeo, Tito shvaća da je prelazak preko Sutjeske jedina slamka spasa prije nego ih Nijemci opkole. Zanimljiva je činjenica da Tito nije htio otići prije dolaska britanske misije u Jugoslaviju jer je želio da Britanci vide kako se partizani sami bore protiv puno nadmoćnijih

⁸ Ridley, Jasper Godwin, *Tito : biografija*, str. 192-204.

⁹ Isto, str. 213.

Nijemaca. Među raznim napadima i ofenzivama, dosta je partizana poginulo, dosta ih je zarobljeno, ali Tito nije bio među njima pa su Nijemci raspisali nagradu od 100 000 maraka kako bi ga što prije našli. Iako u teškoj situaciji, partizani su imali podosta sreće prvenstveno zato što je talijanski kralj Viktor Emanuel uhitio Mussolinija i potpisao primirje sa Saveznicima. To se dobro odrazilo na partizanski pokret zato što su se partizani uspjeli dokopati većine talijanskog oružja, ali i njihovih uporišta na teritoriju Dalmacije i Crne Gore. Dalmacija tako postaje jedno od najjačih i najvažnijih partizanskih uporišta, a važno je napomenuti da je dosta Talijana prešlo na stranu partizana te svoju jedinicu nazivaju *Brigada Garibaldi*. Nakon svih tih događaja, Nijemci pokreću Šestu ofenzivu protiv partizana te zauzimaju Split, Dubrovnik i priobalno područje te sve jugoslavenske otoke osim Visa koji će kasnije biti dosta značajan za partizane. Naime, Britanci su s Visa opskrbljivali Tita i napadali one otoke na Jadranu koje su zauzeli Nijemci.¹⁰

Sljedeća značajna stvar koja se zbila bilo je zasjedanje AVNOJ-a u Jajcu 1943. godine. Zasjedanje je značajno jer je AVNOJ proglašen privremenom vladom Jugoslavije, a na njezinu je čelu bio Ivan Ribar. Na tome je kongresu Tito proglašen maršalom Jugoslavije. Tito se sve više počinje baviti koncepcijom Jugoslavije nakon rata pa tako razrađuje tu ideju i objavljuje ju u članku u časopisu *Nova Jugoslavija*.¹¹

Kako se rat bliži svome kraju, tako njemački napadi na partizane bivaju sve jači, ali partizani su se pokazali kao prilično tvrd orah. U svibnju 1944. godine pokrenuta je Sedma ofenziva u Jugoslaviji pod šifrom *Konjićev skok*. Cilj je ofenzive bio napasti Vrhovni štab u Drvaru i uhvatiti Tita živog. Tito je predviđao takav napad te je na vrijeme upozorio svoje suborce. Tražio je da tamo budu usredotočene gotovo sve snage. Kako do napada nije dolazilo, partizani su se razilazili pomalo, ali to je bilo zatišje pred buru. Nijemci operaciju započinju 25. svibnja 1944. godine bombardiranjem Drvara. Tito se na početku napada povukao u pećinu, ali ubrzo bježi kroz izlaz za sigurnost. Uspijeva pobjeći unatoč silnim napadima što je razbjesnilo Hitlera. Tito nakon toga odlazi u Bari, a zatim u Vis gdje je bio siguran, budući da su se tamo nalazili Britanci.¹²

Nedugo nakon tih događaja potpisan je dogovor između Tita i Šubašića. Po njemu su u vladu kralja Petra trebali ući napredni i demokratski ministri koji se nisu borili protiv partizana. Ta bi vlada trebala surađivati s privremenom vladom i formirati vladu Narodne

¹⁰ Ridley, Jasper Godwin, *Tito : biografija*, str. 228-232.

¹¹ Isto, str. 237-242.

¹² Isto, str. 255-260.

fronte protiv Nijemaca. AVNOJ neće pokretati pitanje budućnosti monarhije čiji će položaj ostati privremeno neriješen kako ne bi došlo do ometanja zajedničke borbe protiv okupatora, a narod će o tome odlučiti tek poslije rata. Kraljeva će vlada priznati zasluge AVNOJ-a i partizana, a AVNOJ se neće deklarirati kao vlada Jugoslavije.¹³

Budući da se rat primiče svome kraju, Churchill želi znati kakva je budućnost Jugoslavije. Tito mu govori da njegova Jugoslavija neće biti komunistička iako je i sam svjestan da ne govori istinu. Nakon toga razgovora, Tito odlazi kod Staljina gdje traži tenkove za pomoć pri napadu na Beograd. Staljin naređuje Tolbuhinu da mu ustupi jedan korpus. Crvena armija ulazi u Jugoslaviju 1. listopada, a Tito naređuje partizanskim jedinicama da idu s njima. On smatra da partizani zajedno s Crvenom armijom trebaju osloboditi Beograd.¹⁴

U završnim vojnim operacijama, jugoslavenske su snage zarobile i odvele u zarobljeništvo 125 000 kolaboracionističkih i 280 000 njemačkih vojnika. Zbog tako velikog broja zarobljenika, Tito naređuje da se spriječi ubijanje ratnih zarobljenika i zatvorenika, a sve one koji su počinili ratne zločine treba izvesti pred lice pravde. Tito je na taj način želio spriječiti masovna ubojstva, a s druge strane zločinci bi odgovarali za svoja nedjela. Tito je već potkraj 1944. godine dao mogućnost da svi pripadnici kvislinških postrojbi prijeđu na stranu partizana bez ikakvih sankcija i posljedica, ali kasnije je ipak odlučeno da će se svi pripadnici takvih postrojbi fizički istrijebiti. Naime, u slučaju sukoba sa Zapadom, ti su ljudi mogli poslužiti kao njihovi saveznici te unijeti nemir u jugoslavenski državni poredak i čitavo jugoslavensko društvo. Kasnije kreću razračunavanja i masovna ubojstva svih neistomišljenika. Tito je te događaje smatrao opravdanim jer se jedinstvo države učvrstilo, a nakon tih groznih događaja, Tita nitko nije ugrožavao. Važno je napomenuti da su te činove jugoslavenske vlasti pokušale zataškati velom šutnje i zaborava, a Staljin je pohvalio Tita zbog načina na koji se obračunao sa svojim neistomišljenicima.¹⁵

¹³ Ridley, Jasper Godwin, *Tito : biografija*, str. 262-263.

¹⁴ Isto, str. 266-275.

¹⁵ Pirjevec, Jože, *Tito i drugovi*, Zagreb, 2012., str. 211-215.

Titov odnos s Crkvom. Suđenje Alojziju Stepincu

Kao ideologija, komunizam nije priznavao niti jednu religiju i zdušno se zalagao za društvo prožeto ateizmom. Ništa bolja situacija nije bila ni u Jugoslaviji gdje su postojala tri temeljna motiva za potiskivanje religije u svakodnevnom životu. Prema temeljnim ideološkim postavkama marksizma, religija je bila glavno ideološko oruđe eksploatatora u borbi protiv potlačenih masa i protiv oslobađanja čovjeka. Komunisti su se upravo iz tog razloga zalagali za znanstveni pogled na svijet, a s druge su strane željeli da religija ostane privatna stvar pojedinca. Nadalje, komunisti su smatrali da vjerske razlike proizvode suprotnosti u društvu koje moraju kulminirati raznim sukobima. Gledajući tako na religiju, smatrali su da je ateizam jedina religija koja je mogla djelovati integrativno na cjelokupno društvo. Posljednji motiv, a ujedno i najvažniji za Jugoslaviju, bio je taj da su komunisti smatrali kako religije i crkve u višenacionalnoj državi stvaraju pogodno tlo za mržnju među narodima. Ako se zamisli religijska slika Jugoslavije, onda se vidi kako je na njezinu tlu bilo prisutno više religija pa je jedini logični zaključak da je Tito, skupa s vrhom Partije, morao težiti ateizmu jer bi sve ostalo bila nepovratna karta u propast.¹⁶

Da bolji dani za religiju neće doći, uvidio je već 1937. godine papa Pio XI. On je te godine objavio poslanicu "Divini Redemptoris". U toj se poslanici navodi da je komunizam u svojoj biti zao te da mu kršćani ne smiju pomagati. Takav je stav vodio prema još većoj mržnji komunista prema Katoličkoj crkvi, ali i religiji općenito. Za hrvatske prilike treba svakako spomenuti krčkog biskupa Josipa Srebrnića koji je upozoravao da partizanski pokret ovisi o KPJ i da joj služi samo za uvođenje komunističkog poretka. Srebrnić zabranjuje katolicima da pomažu partizanima, a svećenici koji postupe suprotno bit će suspendirani. Krčki je biskup zbog tog čina navukao na sebe ogroman gnjev komunista koji će se tek kasnije iskazati.¹⁷

Vjerska situacija u Jugoslaviji bila je prilično složena. Pravoslavni i muslimanski vođe bili su spremni podvrgnuti se Titovu autoritetu dok je Katolička crkva to uporno odbijala. Na taj je način Titov autoritet doveden u pitanje na neki način. Kada je došao na vlast, Tito je

¹⁶ Radelić, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. : od zajedništva do razlaza*, Zagreb, 2006., str. 97-99.

¹⁷ Isto, str. 98-105.

želio pridobiti svećenstvo na suradnju. To je bio mudar potez, ali nije sve išlo kako je Tito zamislio. On je želio novi tip Katoličke crkve koja će surađivati s državom na izgradnji federativne Jugoslavije. U takvoj bi situaciji Pravoslavna crkva imala prevladavajuću ulogu jer je njezinih pristaša bilo najviše. Međutim, to bi sa sobom povlačilo razne nacionalne konotacije jer je velika većina pripadnika Pravoslavne crkve bilo srpske nacionalnosti. Među Hrvatima takva ideja uopće ne bi bila prihvaćena jer bi i čitava država dobila jedan centralistički i srpski predznak. Zbog navedenoga je Tito tražio da se Katolička crkva odrekne poslušnosti Rimu te da surađuje s vlastima, a zauzvrat će dobiti toleranciju i privilegije. Stepinac je to odbio bez razmišljanja i suprotstavio se vladinoj politici nacionaliziranja crkvenih posjeda jer se zbog agrarne reforme nije moglo posjedovati više od 10 hektara zemlje.¹⁸

Situacija je postala još teža nakon što je vjeronauk u pučkim školama postao izborni, a ne više obvezatan predmet, dok je u višim razredima srednjih škola ukinut. Gledajući iz današnje perspektive, ta pravila u vezi vjeronauka nisu bila toliko radikalna, ali nisu bila prihvatljiva za tadašnju Crkvu i tadašnje prilike. Odluku da vjeronauk postane izborni predmet u pučkim školama donio je ZAVNOH na svome trećem zasjedanju 1944. godine. Važno je napomenuti da su vjeronauk mogli predavati jedino svećenici koji se nisu ogriježili o narodnu vlast.¹⁹

Crkvi takva situacija nije odgovarala pa je Biskupska konferencija sa Stepincem na čelu u listopadu 1945. godine uputilo Pastirsko pismo katoličkom svećenstvu Hrvatske. U toj poslanici oštro je kritizirana politika vlade – kritizirala se nacionalizacija crkvenih dobara i progon svećenstva. Naime, mnogi su svećenici bili uhićeni i optuženi za suradnju s okupatorom, a neki su čak i pogubljeni. Nakon tih događaja, Tito u svome pismu piše da bi oprostio svećenstvu suradnju s Nijemcima i ustašama da su prihvatili njegov prijedlog stvaranja vlastite hrvatske Crkve. Stepinac je teroru vladajućih odlučio stati na kraj pa je čak i u svojim propovijedima napadao vlast iako je bio pod budnim okom Odjeljenja za zaštitu naroda (OZN-e). Partija nije mogla tolerirati Stepinčevo ponašanje pa ga je uhitila 30. rujna

¹⁸ Ridley, Jasper Godwin, *Tito : biografija*, str. 301-302.

¹⁹ Akmadža, Miroslav, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945. – 1966.*, Rijeka, 2004., str. 82.

1946. godine. Optužen je za izdaju jer je navodno surađivao s neprijateljem tijekom rata, a suđeno mu je zajedno s pukovnikom Lisakom²⁰, zloglasnim ustaškim ratnim zločincem.²¹

Ugledni zapadnjaci čitavo su vrijeme dolazili u Zagreb popričati sa Stepincem koji im je nastojao opisati prilike u državu, ali i položaj svećenstva. Stepinac je znao da će biti uhićen i bio je svjestan da je suđenje dio bitke koju Partija vodi protiv njega ili, u širem smislu, bitke komunizma protiv katolicizma. Zanimljiva je poruka koju je uputio režimu kada je rekao da narod nikada neće zaboraviti ubijanje svećenika. Stepinac je dobio 16 godina zatvora, a nakon presude smješten je u Lepoglavu. Presudu su žestoko osudili Rimokatolička crkva, kao i vlade Velike Britanije i SAD-a.²²

Odnosi Katoličke crkve i Jugoslavije bili su konstantno napeti od kraja Drugog svjetskog rata do samog prekida diplomatskih odnosa. Crkva nije mogla podnijeti komunistički režim u Hrvatskoj i njihov odnos prema katoličkom stanovništvu. S druge strane, jugoslavenske su vlasti čitavo vrijeme pokušavale utjecati na crkvenu vlast u Jugoslaviji. Htjeli su da se udalji od Svete Stolice. Diplomatski odnosi dviju država bili su u velikoj opasnosti jer nijedna strana nije popuštala u svojim zahtjevima. Odnos Jugoslavije prema Svetoj Stolici zaoštrio se nakon nepovoljne odluke Londonske konferencije o Trstu u svibnju 1952., a za to je jugoslavenska vlada okrivila upravo Svetu Stolicu. Tito je smatrao da Katolička crkva provodi nacionalnu talijansku politiku. Vlada FNR Jugoslavije šalje prosvjedno pismo Svetoj Stolici u kojemu prosvjeduju jer se miješa u unutarnje jugoslavenske poslove. Stanje je sada bilo prilično zaoštreno i čekala se samo iskra koja će dovesti do prekida diplomatskih odnosa. Težak udarac za jugoslavenske vlasti bilo je saznanje da će nadbiskup Stepinac postati kardinal. U prosincu 1952. godine dolazi do prekida diplomatskih odnosa između dviju država.²³

Budući da je Stepinac bio zatočen, papa Pio XII. imenovao je 1954. godine Franju Šepera naslovnim nadbiskupom, a nakon Stepinčeve smrti 1960., Šeper postaje zagrebački nadbiskup. Papa Pavao VI. imenovao ga je kardinalom 1965., a 1968. godine postao je pročelnik Svete kongregacije za nauk vjere. Papa Pavao VI. na taj je način želio dati podršku

²⁰ Erih Lisak bio je hrvatski političar i ustaški časnik, desna ruka Ante Pavelića. Imao je čin ustaškog pukovnika te je potpisivao odluke o uhićenjima, strijeljanjima i odlascima u logore. (Stuparić, Darko, *Tko je tko u NDH : Hrvatska 1941. – 1945.*, Zagreb, 1997., str. 248.)

²¹ Isto, str. 301-304.

²² Jakovina, Tvrtko, *Američki komunistički saveznik*, Zagreb, 2003., str. 151-155.

²³ Akmadža, Miroslav, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945. – 1980.*, Zagreb – Slavonski Brod, 2013., str. 139-146.

katolicima u Jugoslaviji, pokazati im da nisu sami. Važan korak u normalizaciji odnosa bio je Protokol o razgovoru između Jugoslavije i Svete Stoline koji je potpisan 25. lipnja 1966. godine, a 1970. godine uspostavili su se potpuni diplomatski odnosi. Protokolom je naglašeno da se katolički svećenici smiju baviti isključivo vjerskim pitanjima i da ne smiju svoje crkvene dužnosti zlorabiti u političke svrhe. Ako se to dogodi, Katolička će crkva osuditi svaki čin političkog terorizma. Tito je 1971. godine posjetio papu Pavla VI. i tada postaje itekako vidljivo zbližavanje Jugoslavije i Vatikana, a stanje za katoličko stanovništvo postaje neznatno bolje.²⁴

Titov odnos sa Sovjetskim Savezom nakon Drugog svjetskog rata

Za vrijeme Drugog svjetskog rata i prvih godina poslijeratnog razdoblja, odnos Jugoslavije i Sovjetskog Saveza može se okarakterizirati kao idealan. Staljin je bio neprikosnoveni vođa svih komunističkih zemalja, a te su mu zemlje bile odane i poslušne. Jugoslavija je bila jedna od takvih zemalja sve dok nije došlo do sukoba na relaciji Jugoslavija – Sovjetski Savez. U rujnu 1947. godine osnovan je Informburo – organizacija koja je osnovana radi razmjene iskustava u radu partija članica te za uspostavljanje koordinacije njihove djelatnosti na osnovu uzajamne suglasnosti. Na prijedlog sovjetske delegacije, Beograd je izabran kao središte organizacije, a glasilo je Informburoa također tiskano ondje. Osnivanjem Informburoa Staljin želi još jači utjecaj među komunističkim zemljama i pokazuje težnju za bržom integracijom komunističkih stranaka u sovjetski blok. Budući da su se već neko vrijeme gomilale razmirice između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza, sovjetski je vrh računao da će jačim vezivanjem Jugoslavije za Informburo zapravo jače vezati Jugoslaviju uz Sovjetski Savez. Počela su se osnivati različita jugoslavensko – sovjetska društva kao pomoć SSSR-a industrijalizaciji Jugoslavije iako su Sovjeti zapravo htjeli podrediti jugoslavensku privredu sovjetskim planovima. Kako se Sovjeti često nisu pridržavali dogovora, dolazilo je do sve češćih nesuglasica i sporova. Sporovi su se počeli kristalizirati početkom 1948. i tada je uslijedio Staljinov pritisak na Jugoslaviju. Valja napomenuti da je CK KPJ ustanovio da su odnosi sa Sovjetima bili u raskoraku. Uskoro je krenulo opozivanje sovjetskih vojnih stručnjaka i instruktora, a zatim i civilnih stručnjaka iz

²⁴ Radelić, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 375-378.

Jugoslavije. Staljin i Molotov optužili su 27. ožujka 1948. jugoslavenski vrh za antisovjetsku djelatnost.²⁵

Nakon te optužbe, sazvan je Peti kongres KPJ gdje se željela dokazati obrana nezavisnosti Jugoslavije, ali i vjernost SSSR-u i Staljinu. Na kongresu su se trebale pobiti optužbe Informbiroa i dokazati da je KPJ s Titom na čelu najrevolucionarnija partija u Europi. Delegati kongresa odbacili su Rezoluciju Informbiroa kao netočnu, nepravilnu i nepravednu. Optužbe su odbijene, ali se svaki sudionik u raspravi zaklinjao na vjernost Sovjetskom Savezu i Staljinu.²⁶

Tito je želio da se sukob riješi između dviju partija, a Staljin je želio uključiti sve članice Informbiroa u rješavanje sukoba. U lipnju 1948. održao se sastanak Informbiroa u Bukureštu na kojem nije sudjelovala KPJ jer je njezino vodstvo optuženo za neprijateljsku politiku prema Sovjetskom Savezu. Nakon te konstatacije, KPJ je isključena iz redova Informbiroa.²⁷

Nakon toga događaja, svjetska i domaća javnost bile su iznenađene i zaprepaštene, a sve su komunističke partije napale Jugoslaviju. Čak i nakon sukoba, stav je KPJ bio da je sovjetski put u socijalizam jedini ispravan te da drugog puta nema. Budući da je Jugoslavija izbačena iz Informbiroa, Staljin ju je odlučio uništiti pa je vršio snažan ekonomski pritisak na nju. Članice Informbiroa otkazivale su ugovore s Jugoslavijom i ona je ekonomski bila blokirana. Staljin je na taj način smatrao da će izazvati unutarnju pobunu u Jugoslaviji i tako zbaciti vrh partijskog vodstva s vlasti nakon čega bi na vlast došli ljudi koji bi bili njemu odani. Zanimljiv je bio odnos članova KPJ prema novonastaloj situaciji. Dio se članova KPJ opredjeljivao za Informbiro, a protiv Tita. Tita je to naljutilo pa se obračunao s takvim članovima, popularno nazvanim "ibeovci". Oni su uhićivani i slani na Goli otok poput svih ostalih koji su se zamjerali Titu i vrhu Partije, a tamo su ih dočekala strašna mučenja uz neizostavno isključenje iz Partije.²⁸

Pritisak se SSSR-a prema Jugoslaviji sve više povećavao pa je Jugoslavija bila prisiljena tražiti pomoć od Zapada kojemu je odgovaralo zahlađenje odnosa između dviju sila istočnog bloka. Zapad šalje Jugoslaviji pomoć, a zapadne zemlje obnavljaju ekonomske veze s Jugoslavijom. Zbog zahlađenja odnosa sa SSSR-om, Jugoslavija je bila u stanju pripravnosti

²⁵ Matković, Hrvoje, *Povijest Jugoslavije*, str. 300-301.

²⁶ Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, 1999., str. 298-299.

²⁷ Matković, Hrvoje, *Povijest Jugoslavije*, str. 301-302.

²⁸ Isto, str. 302-304

od mogućeg ruskog napada. Nakon svega, vodstvo KPJ zaključuje da je sovjetski model loš te da je potreban drukčiji put u izgradnji socijalističkog društva. Jugoslavensko je društvo bilo u veoma lošoj ekonomskoj situaciji, došlo je do pada poljoprivredne proizvodnje zbog kolektivizacije, javile su se slabosti prvog petogodišnjeg plana itd. U takvoj situaciji jedini se spas mogao pronaći među zapadnim silama koje su željele zadržati Tita na vlasti. Za njih je to bilo dobro jer im je trebao jedan vođa komunističke zemlje koji je imao hrabrosti suprotstaviti se Staljinu, a ne mu se pokoriti. Zato su mu zapadne sile odlučile pružiti pomoć iako je Tito po svojoj naravi i dalje ostao komunist. Nakon sukoba, Tito želi drukčiji put u izgradnji socijalističkog društva te se javlja ideja samoupravljanja prema kojoj bi radnici trebali sami upravljati tvornicama. Partija je veličala ideju samoupravljanja jer bi radnici bili prepušteni sami sebi, a država se ne bi trebala miješati. Samoupravljanje je, prema komunistima, bilo put u bolje dane cjelokupnog društva, ali to je bilo kontra sovjetskog modela socijalizma pa je sukob vidljiv i na ovoj razini.²⁹

Nakon što je Tito rekao NE Staljinu, izbjegao je opasnost da postane jedan od podređenih članova istočnoga bloka. S druge je strane osigurao ekonomsku i vojnu pomoć Zapada i zalagao se da se održavaju uspostavljene veze sa Zapadom, ali nije htio integraciju s njegovim vojnim strukturama, tj. nije htio da Jugoslavija postane članica NATO-a jer bi to značilo odmak od vlastite politike. Nakon Staljinove smrti, javlja se mogućnost normalizacije odnosa između Jugoslavije i SSSR-a. Hruščov, Staljinov nasljednik, svjestan je značaja Jugoslavije za istočni blok i pruža ruku pomirenja. Međutim, Tito je bio itekako svjestan svoje snage te je, s jedne strane, želio održati veze sa Zapadom radi ekonomske i vojne pomoći, a s druge strane nije želio dopustiti da bude u neravnopravnome odnosu prema Istoku. U pregovorima o normalizaciji Tito sve stavlja na razinu odnosa dviju država. Znao je da je normalizacija korisna za otvaranje tržišta kao i za opći mir. Sovjetska je vlada 14. kolovoza 1953. godine izjavila spremnost za normalizaciju odnosa s Jugoslavijom, a Tito je također izjavio spremnost za taj cilj. Moskva je bila svjesna činjenice da se Tito mogao vratiti u istočni blok jedino kao potpuno ravnopravan član, a službena Moskva takve nije trebala. Ona je željela imati samo one koji će zadovoljavati ruske interese, a Jugoslavija to nije bila niti je tomu težila. S vremenom su se nastavili razgovori na relaciji Tito – Hruščov pa su uspostavljeni normalni diplomatski odnosi nekoliko mjeseci nakon Staljinove smrti, razmijenjeni su ambasadori, uspostavljeni su prvi gospodarski kontakti, a granični su incidenti

²⁹ Isto, str. 302-308

prestali. Na taj je način stvoreno pogodno tlo za konačno pomirenje dviju strana. Nakon mnoštva pisama i dvije godine pregovaranja, sovjetska je delegacija konačno sletjela na zemunski aerodrom. Hruščov je rekao da iskreno žali zbog onoga što se događalo prethodnih godina i da je razdoblje loših odnosa između dviju država stvar prošlosti. Hruščov je izjavio kako je mislio da se SKJ udaljio od Marxa i Lenjina na što je Tito odgovorio da ga "ni đavao ne bi natjerao prema nekom drugom sustavu". Iako je posjet sovjetske delegacije završen punim sporazumom, to je bila samo iluzija jer su zapravo između Jugoslavije i SSSR-a ostale duboke razlike. Hruščov se nikada nije odrekao ideje da se Jugoslavija priključi istočnom bloku, a Tito, s druge strane, nije htio napustiti nesvrstanost te je negirao blokovsku podjelu svijeta.³⁰

Tito i Pokret nesvrstanih

Hladni rat bio je globalni sukob Istoka i Zapada. Zapad je bio predvođen SAD-om i zalagao se za kapitalističko uređenje društva, a Istok, predvođen Sovjetskim Savezom, zalaže se za komunizam. Rat se vodio svim mogućim sredstvima, ali nikada nije prešao u veći oružani sukob. Jugoslavija je bila na strani Istoka jer je Tito uživao ogroman ugled među komunistima općenito. Jugoslaviji se pripisivalo da se jedina sama oslobodila od neprijatelja bez pomoći Crvene armije, Britanaca ili Amerikanaca.³¹

Nakon Drugog svjetskog rata, SAD nudi pomoć ratom razrušenoj Europi. Pomoć je bila upućena svima i mogao ju je prihvatiti tko je htio. SAD je bio svjestan da ne može funkcionirati bez Europe. Plan pomoći nazvan je Marshallov plan.³²

Kada se govori o Jugoslaviji u razdoblju Hladnoga rata, ona je snažno povezana sa Sovjetskim Savezom sve do 1948. Jugoslavija je pobjedom KPJ promijenila stranu te je od protusovjetske i protukomunističke zemlje postala zemlja predvodnica komunizma na jugoistoku Europe. U razdoblju 1945. – 1947. izvršena je podjela svijeta na blokove, a 1949. godine osnovan je NATO pakt, a 1955. Varšavski pakt. Kada je SAD ponudio Marshallov plan Europi, plan su odbile sve zemlje istočnoga bloka jer pomoć nisu smatrale dobrodošlom. Zemlje istočnog bloka osnovale su Informbiro i SEV, Vijeće za ekonomsku međusobnu pomoć. Jugoslavija je također odbila Marshallov plan, a Tito objašnjava da ga je odbio jer je

³⁰ Bilandžić. Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, 1999., str. 365-372

³¹ Ridley, Jasper Godwin, *Tito : biografija*, str. 288-294.

³² Pirjevec, Jože, *Tito i drugovi*, str.305-307.

to bio plan za spašavanje američkoga gospodarstva od krize koja mu se približavala. Iz toga razloga, glavnina se jugoslavenske trgovine odvijala s Istokom. Sve je bilo dobro do 1948. godine kada je došlo do sukoba s Informbiroom jer je Staljin htio sve komunističke partije podrediti sebi, a Tito to nije želio prihvatiti pa je nakon toga došlo do razlaza. Tada je SAD oslobodio 47 milijuna dolara u zlatu koje je do tada bilo blokirano. Iste godine dolazi do trgovinskog sporazuma između Jugoslavije i Velike Britanije. Tito se sve više okretao Zapadu jer je od njega dobivao pomoć, a Staljinu je to toliko smetalo da je planirao napad na Jugoslaviju. Odnosi sa Sovjetskim Savezom bili su prilično napeti sve do Staljinove smrti 1953. Njega je naslijedio Hruščov koji 1955. dolazi u Beograd pa nakon toga odnosi između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza postaju bolji. Vojna pomoć Zapada namijenjena Jugoslaviji sve se više smanjuje, a konačno je prekinuta 1959. Iako bolji, odnosi između Sovjetskog Saveza i Jugoslavije bili su daleko od savršenstva. Tito se nije nikome želio pokoriti do kraja, a Hruščov se bojao da bi Jugoslavija mogla biti primjer ostalim istočnoblokovskim zemljama i tako uvesti pomutnju u čitav blokovski sustav.³³

Tito se odlučio usmjeriti prema novoj vanjskoj politici i savezništvu s bivšim afričkim i azijskim kolonijama, u prvom redu s Indijom, Egiptom i Indonezijom. Tito je izradio strategiju na Brijunima s predsjednicima Egipta i Indije Gamalom Abdelom Naserom i Džavaharlalom Nehruom. Ta treća opcija koja nije pripadala ni istočnom ni zapadnom bloku dobila je naziv Pokret nesvrstanih. Pokret je obuhvatio neutralne zemlje koje se pretvaraju u blok neblokovskih zemalja, a pojam "nesvrstanost" prvi se put spomenuo 1950. godine u Korejskom ratu gdje su Jugoslavija i Indija ostale suzdržane i nisu se svrstale ni u jedan blok. Nakon osnutka nesvrstanih, temelji jugoslavenske politike postaju vođenje nesvrstanih, jednaka distanca prema Istoku i Zapadu, povlašteni odnosi sa SAD-om. Na taj način Jugoslavija želi povećati svoj međunarodni prestiž. Treba napomenuti kako je Tito odbacio kominternovsku ideju o podjeli svijeta pa su tako nesvrstani zahtijevali ukidanje podjele svijeta na blokove i ravnopravnost, ukidanje kolonijalizma i rasne segregacije, tražili su razoružanje i mir. Nesvrstanost nije imala neku veću međunarodnu važnost jer su to uglavnom bile gospodarski zaostale zemlje bez važnijeg utjecaja na globalnu politiku. Ako se uzme za primjer Jugoslavija, može se lako vidjeti da je ona bila povezana s nesvrstanim zemljama, ali da nije gospodarski profitirala od toga. Te su države tiskale poštanske markice s Titovim likom, ali nisu kupovale jugoslavensku robu jer nisu imale platežnu moć.³⁴

³³ Radelić, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 279-282.

³⁴ Isto, str. 282-283.

Pokret nesvrstanosti tako je odbacio blokovsku podjelu svijeta, odnosno vanjska je politika bila usmjerena prema neopredjeljenju na blokove. Tito je imao posebnu ulogu u povezivanju novih država i njihovu organiziranju i to je jedna od bitnih stavki koje su pridonijele njegovu međunarodnom ugledu i priznanju. S druge strane, Jugoslavija je htjela ojačati svoj položaj prema velikim silama i postati glavna sila među nesvrstanimima.³⁵

Međunacionalni odnosi u Titovoj Jugoslaviji

Jugoslavija je bila zemlja šarolikog etničkog i religioznog sastava. Srba je bilo najviše i njihova su prava bila najveća iako je zemlja bila zasnovana na federalnoj osnovi. Na jugoslavenskom je tlu bilo i tri velike religije – pravoslavna, katolička i muslimanska. Na religioznom je planu bilo također mnogo faktora koji su mogli rezultirati raznim sukobima. Jugoslavija, kao federacija, imala je šest republika i dvije autonomne pokrajine, pet većih naroda i mnoštvo manjih naroda. Razlike su bile vidljive i u postojanju dvaju pisama – latinice i ćirilice. Osim svega navedenog, postojale su i nepremostive kulturalne razlike stoga je bilo neophodno zatomiti sve navedene elemente i sve narode zvati Jugoslavenima.³⁶

Nakon Drugog svjetskog rata, Jugoslavija se deklarirala kao federativna i država u kojoj je vladalo bratstvo i jedinstvo, a svi su ljudi bili jednaki. Poslijeratne će godine pokazati kako je ta parola bila samo jedna od mnogih iluzija u jugoslavenskoj državi. Federalne su jedinice imale svoja obilježja, međutim, u državi je vladalo stanje koje se može nazvati pseudofederacijom. Pod krinkom federacije razvijao se centralizam s Beogradom kao središtem, a sa Srbima kao perjanicom novog jugoslavenskog društva. KPJ bila je iznad svega, a stav komunista bio je da se nacija zatomi kao takva i smatrali su da je nacija samo jedna povijesna pojava koja će nestati u budućnosti. Važnu ulogu u opisivanju međunacionalnih odnosa odigrali su i mediji koji su o svemu pisali prilično idealistički iako tako u praksi nije bilo. U ovakvim okolnostima, Tito je svoju politiku odlučio temeljiti na nacionalnoj ravnopravnosti jer je to bio najmudriji politički potez. S druge strane, svaki bi se nacionalistički prijestup drastično kažnjavao. Najveći problem u državi bio je odnos Srba i

³⁵ Matković, Hrvoje, *Povijest Jugoslavije*, Zagreb, 1998., str. 325-329.

³⁶ Simčić, Miro, *Tito bez maske*, Zagreb, 2008., str. 404-407.

Hrvata, a to je kad-tad moralo isplivati na površinu. Eskalacija tog sukoba odigrala se za vrijeme Hrvatskog proljeća kada se posebno istaknula Savka Dabčević-Kučar. Ona se borila protiv unitarizma i govorila je da je unitariste strah od riječi Hrvat, a da jugoslavenski narod kao takav uopće ne postoji. Jugoslaven je samo pojam koji je domena nadnacionalnog jedinstva, a jugoslavenstvo je paravan velikosrpstvu jer je čitava država bila strogo centralizirana, a Srbi su bili prvi među jednakima. U Hrvatskoj se nije moglo potisnuti ono što je nacionalno, nacionalni se osjećaji javno pokazuju, a eskalacija toga bilo je Hrvatsko proljeće 1971. godine. Hrvatski je puk sve više tražio sreću izvan granica Jugoslavije, a srpsko se stanovništvo počelo naseljavati u hrvatske krajeve. Takva se politika može okarakterizirati kao dosta mudra jer bi se Srbi na taj način integrirali u hrvatsko društvo i ondje preuzeli primat.³⁷

Kada se promatra nacionalna struktura državnih tijela, uočava se raširenost sustava "veza i poznanstava". Ako se ta tvrdnja ostavi po strani, uviđa se da Srbi prevladavaju u državnim tijelima Hrvatske, BiH, Vojvodine i na Kosovu. Iz navedenog se vidi da je Jugoslavija bila centralistička država pod paravanom federalizma. Neuravnotežena nacionalna struktura vidjela se i u JNA gdje su Srbi prevladavali u broju časnika, generala, dočasnika i dr. Valja napomenuti da je broj Srba u tijelima policije i Uprave državne bezbednosti (UDB-e) bio puno veći nego broj Hrvata i drugih nacionalnosti općenito, a to je sve vodilo prema sve većoj represiji u svim porama društva.³⁸

Najveći problem bilo je pitanje jezika. Srbi su jezik smatrali sredstvom zajedništva, a Hrvati su to pitanje smatrali napadom na nacionalni identitet. 1954. godine donesen je Novosadski dogovor prema kojemu su hrvatski i srpski jedan jezik s dva izgovora. Cilj je dogovora, s jedne strane, uskladiti pravopis i zbližiti jezike, a s druge strane, preko jezika približiti dvije nacije i stopiti ih u jednu. Borba za jezik smatrala se borbom protiv centralizma, a Novosadski su dogovor osudili Matica hrvatska, Staroslavenski institut, Hrvatsko filološko društvo i mnoge druge institucije koje su se bavile pitanjem jezika.³⁹

Postavlja se pitanje kako se Jugoslavija borila protiv navedenih problema. U prvom redu sve ono nacionalno trebalo je ostaviti po strani pa su se zato ukidale nacionalne institucije koje su postale gotovo nebitne. Ljude se nastojalo usmjeravati prema Partiji koja je trebala biti faktor integracije. Usmjeravanjem prema Partiji, spriječio bi se razvoj

³⁷ Radelić, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 338-353.

³⁸ Isto, str. 353-360

³⁹ Isto, str. 403-412

nacionalizma, a opet bi se provodila parola bratstva i jedinstva. KPJ je na taj način uspjela potisnuti, ali ne i skroz obrisati nacionalne osjećaje čija će se eskalacija dogoditi u krvavom ratu 90-ih godina.⁴⁰

Posljednje godine Titove vladavine i smrt

Posljednjih godina Titove vladavine, Jugoslavija se našla u procesu raspadanja. Njome su vladali nacionalizmi na svim mogućim razinama, vanjski se dug povećavao podizanjem velikih zajmova, a Tito je izgubio kontrolu nad nastalom situacijom. Budući da je znao da mu se bliži kraj, morao je odrediti budućeg nasljednika te je predložio ideju o uvođenju ustavne institucije kolektivnog šefa države u obliku Predsjedništva SFRJ. Tito je to svjesno predložio jer je znao kolika moć leži u osobi predsjednika, a s druge strane nije htio da pojedinac dođe na vlast da se ne bi razbuknuli nacionalni osjećaji pojedine nacije. Ideja o kolektivnom rukovođenju spriječila je dramatične zaplete u borbi za vlast i osigurala stabilan prijelaz u razdoblje poslije Tita.⁴¹

U isto vrijeme zahuktala se gospodarska kriza koja se odrazila na cijelo društvo pa je čitav društveni sustav kao takav doveden u pitanje. Mnogo je uvozne robe nestajalo s tržišta, država nije mogla plaćati uvoz nafte i ostalih sirovina što je dovelo do stagnacije proizvodnje, a konačni je rezultat bio kolaps čitavog gospodarstva jer je takva situacija dovela do neodrživosti cjelokupnog sustava. Jugoslavija je bila prisiljena zaduživati se, a u razdoblju 1976. – 1980. svota posuđenog novca iznosila je 20 milijardi dolara. U državi je vladala velika nezaposlenost i visoka inflacija, a država je provodila suludu politiku spašavanja nerentabilnih poduzeća. Ta je politika vodila samo do sve većeg zaduženja, a dug nije imao tko vraćati pa je Jugoslavija postajala poput rupe bez dna. Rezultati takve politike govore da je država tada bila jedna od ekonomski najneuspješnijih zemalja svijeta.⁴²

Tito umire u Ljubljani 4. svibnja 1980. godine nakon što je bio 43 godine na čelu KPJ/SKJ. Tita je ispratilo 209 stranih državnika i drugih delegacija iz čak 127 zemalja koje su

⁴⁰ Isto, str. 353

⁴¹ Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, str. 683-689

⁴² Matković, Hrvoje, *Povijest Jugoslavije*, str. 377-378

vodili šefovi država ili vlada, uključivši države obaju antagoniziranih blokova i sve nesvrstane zemlje svijeta.⁴³

Nakon Tita, sve je u Jugoslaviji postalo nestabilno. Politička kriza na Kosovu, ekonomska kriza, rast vanjskog duga, porast nezaposlenosti i inflacija samo su neki od faktora koji su poljuljali jedinstvo Jugoslavije. Kako je vrijeme odmicalo, sve je više jačao srpski nacionalistički pokret predvođen Slobodanom Miloševićem, a situacija je doživjela svoj vrhunac raspadom Jugoslavije i početkom Domovinskog rata.⁴⁴

Titove supruge i žene

Josip Broz Tito uvijek se kretao u društvu lijepih žena i one su bile njegova slaba točka. U prilog toj tvrdnji ide činjenica da je imao čak pet brakova, tri ozakonjena i dva "divlja". Tito je bio magnet za žene koje je privlačio svojom rječitošću i šarmom, a kasnije snažnom karizmom velikog državnika. Titove veze sa ženama postale su predmet priča i ogovaranja, a neke su zauvijek ostale tajna. Jedna od takvih bila je Lidija Šentjurs koja je radila kao glavni kadrovik u Sloveniji i federaciji te je na posve neuobičajen način postala jedna od najmoćnijih političkih ličnosti. Lidija Šentjurs bila je lijepa mlada žena kojoj su se kolege partizani neprestano udvarali tijekom Drugog svjetskog rata. Ne postoje točni podatci koji govore o tome koliko su ona i Tito bili bliski, ali je poznato da joj je Tito bio iznimno naklonjen.⁴⁵

Tito prva žena bila je Ruskinja Pelagija Belousova, zvana Polka. Upoznali su se u Sibiru dok je Tito bio vojni zarobljenik. On ju je 1920. godine doveo u svoj rodni kraj gdje su se i vjenčali, a Polka mu je rodila petero djece od kojih je preživio samo Žarko Broz. Nakon što je Tito 1928. godine optužen zbog komunističkih aktivnosti, Polka se vratila u Sovjetski

⁴³ Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, str. 689

⁴⁴ Isto, str. 715-730

⁴⁵ Simčić, Miro, *Tito bez maske*, str. 162-165.

Savez zajedno sa sinom. Uskoro se razvela od Tita i ponovno udala, a za sina se nije brinula pa je završio u domu.⁴⁶

Lucija Bauer bila je iduća Titova žena. Tito se s njom vjenčao u listopadu 1936. godine u Moskvi. Vrlo je vjerojatno da se Tito oženio njome je htio da se netko skrbi o sinu Žarku. Taj brak nije dugo potrajao jer je Staljinova tajna policija u listopadu 1937. godine uhitila Luciju pod optužbom da je njemački špijun. Strijeljana je poslije dva mjeseca.⁴⁷

Tita su žene zanimala, ali su njegovi brakovi bili nesretni. On nije imao volje za uobičajene obiteljske obveze koje zahtijevaju djeca, bračni partner i zajednički život. Iduća Titova žena bila je Herta Haas koja je bilo neizmjereno odana Titu tijekom Drugog svjetskog rata, a 1941. godine rodila mu je sina Mišu. Iako oženjen, u Titov je život ušla nova žena – Davorjanka Paunović Zdenka iz Beograda koja je došla u Zagreb na partijski radiotelegrafski tečaj. Hertu Haas teško je pogodila Titova nevjera.⁴⁸

Davorjanka je bila 29 godina mlađa od Tita i stalno je pratila Tita na njegovim životnim putima. Bila je izuzetno sposobna pa se zato našla u krugu Titovih najbližih suradnika. Održavala je vezu između Beograda, Zagreba i Ljubljane, a lažnim dokumentima predstavljala se kao Zdenka Horvat. Uskoro je preminula pa je to razlog zašto ju Tito nikada nije oženio.⁴⁹

Nakon Drugog svjetskog rata i Zdenkine smrti, Tito je bio na vrhuncu slave, ali živio je usamljeničkim životom sve dok se nije pojavila Jovanka Budisavljević koja je bila domaćica na Titovu dvoru. Bila je vitka, tamnokosa, uvijek sa zagonetnim osmijehom na licu. Tijekom rata radila je u partizanskoj bolnici. Titu nije bilo posebno stalo do nje i očito nije imao ozbiljnijih namjera s njom. Kolege iz Titove pratnje ponižavali su i zlostavljali Jovanku. U Jovankinu vjernost Tito se uvjerio kada je 1951. godine doživio težak napadaj žuči, a upravo je tada spoznao koliko je Jovanka privržena njemu. Taj je događaj zbližio njih dvoje pa su se vjenčali 1952. godine što je izazvalo veliko zanimanje u zemlji i inozemstvu budući da je Tito napunio 60 godina, a Jovanka je od njega bila mlađa čak 32 godine.⁵⁰

⁴⁶ Isto, str. 166.

⁴⁷ Isto, str. 177.

⁴⁸ Simčić, Miro, *Tito bez maske*, str. 168.

⁴⁹ Simčić, Miro, *Žene u Titovoj sjeni*, Zagreb, 2008., str. 135-136.

⁵⁰ Simčić, Miro, *Tito bez maske*, str. 170-174.

Tito je uglavnom boravio u objektima na Brijunima, Brdu kod Kranja, Karađorđevu, Bugojnu, Igalu, u vili Weiss u Zagrebu i drugdje. Ti objekti nisu bili dostupni običnim građanima ili turistima. Bili su namijenjeni predsjedniku, a kasnije i republičkim vođama i njihovim gostima. Tito je bio sklon hedonističkom pogledu na život, a taj su mu stav zamjerali mnogi komunisti koji su smatrali da komunisti moraju biti skromni ljudi. Tito je više puta iskazao grižnju savjesti, ali se nikad nije odrekao tih užitaka u potpunosti. Za svoju rezidenciju, Tito je odabrao Kraljev dvor u Užičkoj 15. Rezidencija je bila namijenjena održavanju sastanaka na visokom nivou i prijemu stranih državnika. Oko svih Titovih rezidencija postojala su velika lovišta jer je Tito bio strastven lovac. Najpoznatija lovišta bila su Belje i Karađorđevo. Lov je za Tita bio značajan jer je mnoge važne političke poteze donosio upravo tamo.⁵¹

Tito je za putovanja na raspolaganju imao raskošnu jahtu "Galeb" i dva velika putnička zrakoplova tipa "Boeing". Tito je tom jahtom proputovao pola svijeta. To je 115 metara dug i 50 metara širok brod. Na toj je jahti Tito proveo ukupno 549 dana, posjetio 18 zemalja i na njoj ugostio čak 102 strana državnika., među kojima se ističu Churchill, Hruščov, Nehru, Gaddafi itd.⁵²

Posljednjih godina života Tito se povukao iz javnog života, a jedino živo biće s kojim je održao svakodnevni kontakt bio je njegov pudl Bill. Taj je psić bio potomak para pudlica koje je tijekom posjeta SAD-u dobio od predsjednika Johna F. Kennedyja.⁵³

Tito je iznimno uživao u životu. Volio je glazbu, žene, dobru hranu i ugodno društvo. Najviše je volio jesti jednostavnu seljačku hranu na koju je navikao u kuhinji svoje majke Marije. Bila je to jaka, masna i začinjena hrana s puno kobasica, suhoga mesa, štrukli i žganaca. Nije bio ljubitelj slatkiša. Volio je samo savijaču od jabuka ili višanja te slastice iz rodnoga kraja. Gusta juha s puno tjestenine bila je neizostavna na početku ručka. Hladna predjela Tito i Jovanka nisu voljeli, ali su se zato često na stolu posluživale štrukle, tjestenina, gibanica, a ponekad i pržena riba.⁵⁴

⁵¹ Simčić, Miro, *Tito bez maske*, str. 119-125.

⁵² Isto, str. 126.

⁵³ Isto, str. 135.

⁵⁴ Isto, str. 138-140.

Zaključak

Josip Broz Tito najbolji je primjer kako se jedan sposoban i inteligentan čovjek može probiti od najnižih funkcija Partije do njezina samog vrha. Iznimno predan radu, Tito je konstantno radio na sebi i to mu se isplatilo. Od komunističkog agitatora, postao je generalni sekretar 1937. godine i tada kreće njegov put do zvijezda. Hrabro je vodio svoje partizane u Drugom svjetskom ratu, pobijedio je neprijatelja i zasjeo na vlast.

Dolaskom na vlast obračunao se sa svojim neistomišljenicima i tako stvorio ozračje lojalnosti u Jugoslaviji. Sa svim se neistomišljenicima uspio bezrezervno obračunati, a obračun mu nije uspio jedino s Katoličkom crkvom. Napadao je Crkvu na svim razinama, a sve što je dobio jedino je gnjev naroda i osuda domaće i svjetske javnost.

Vođenje Jugoslavije u Hladnom ratu imalo je i dobrih i loših strana. Dobre su strane da je izvlačio financijsku pomoć od Zapada i da se nije priklonio Sovjetskom Savezu, a loša je strana ta što u Pokretu nesvrstanih nije uspio izvući nikakvu gospodarsku korist. Istina je da su u nesvrstanim zemljama iznimno cijenili Tita, međutim te države nisu uvozile robu od Jugoslavije jer nisu imale platežnu moć. Stoga je Tito bio samo predmet obožavanja u tim zemljama. Takav je stav doveo do gospodarske stagnacije, može se slobodno reći i nazadovanja nakon Titove smrti.

U međunacionalnim pitanjima, tražio je da se zatomi sve ono što je imalo predznak nacionalnog. Na taj je način želio zaobići pogodno tlo za stvaranje sukoba jer je Jugoslavija bila multietnička i multireligijska država. Na taj je način samo potiskivao nacionalne osjećaje, a sve je došlo na naplatu krvavim obračunom 90-ih godina.

Na kraju, nakon Titove smrti, sve je pošlo po zlu. Tita nije bilo moguće zamijeniti, Partija je počela gubiti moć, a federalne jedinice koje su tvorile Jugoslavije težile su svojoj samostalnosti koju su, na kraju, i uspjele izvojevati.

Popis literature

1. Akmadža, Miroslav, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945. – 1966.*, "Otokar Keršovani", Rijeka, 2004.
- 1.2. Akmadža, Miroslav, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, Zagreb, Despot infinitus, 2013.
- 2.3. Bakarić, Vladimir, *Josip Broz Tito*, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1983.
- 3.4. Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1999.
- 4.5. Jakovina, Tvrtko, *Američki komunistički saveznik*, Profil International : Srednja Europa, Zagreb, 2003.
- 5.6. Matković, Hrvoje, *Povijest Jugoslavije*, Naknada Pavičić, Zagreb, 1998.
- 6.7. Pirjevec, Jože, *Tito i drugovi*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2012.
- 7.8. Radelić, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. : od zajedništva do razlaza*, Školska knjiga : Institut za povijest, Zagreb, 2006.
- 8.9. Ridley, Jasper Godwin, *Tito : biografija*, Prometej, Zagreb, 2000.
10. Simčić, Miro, *Tito bez maske*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2008.
11. Simčić, Miro, *Žene u Titovoj sjeni*, V.B.Z., Zagreb, 2008.
- 9.12. Stuparić, Darko, *Tko je tko u NDH : Hrvatska 1941. – 1945.*, Minerva, Zagreb, 1997.